

Ђорђе Ђурић*
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

УДК: 378.014(497.11)“19“
DOI: 10.19090/gff.2020.1.53-65
Originalni naučni rad

УТИЦАЈ СРБА ИЗ ЈУЖНЕ УГАРСКЕ НА РАЗВОЈ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ У XIX ВЕКУ – ДВА КАРАКТЕРИСТИЧНА ПРИМЕРА**

У раду је указано на основне факторе (политичке, идејне и културне) који су утицали на почетак развоја високог образовања, али и просвете и културе уопште у Србији у другој половини XVIII и XIX веку. Кроз осврт на биографије и делатност два карактеристична представника Срба из Јужне Угарске (Атанасија Николића и Вука Маринковића) који су писањем првих уџбеника и утемељењем катедри природних наука дали велики допринос развоју и изградњи високог образовања у Србији, скренута је пажња на читаву генерацију Срба пореклом са простора северно од Саве и Дунава који су учествовали у том процесу.

Кључне речи: Историја високог школства код Срба, Историја природних наука код Срба, Просветитељство, Лицеј, Велика школа, Универзитет, прозелитизам, Вук Маринковић, Атанасије Николић

Леополд Ранке, писац знаменитог дела *Српска Револуција*, објављеног у Хамбургу 1829, несумњиво је био наклоњен српској борби за аутономију и изградњу државе. Ослањајући се на изворе до којих је дошао преко Вука Стефановића Карацића, он са одушевљењем пише о народном духу који обнавља државност.¹ Он закључује да је пред кнезом Милошем био задатак

* djdjuric@ff.uns.ac.rs

** Чланак је резултат рада на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја бр. 177002 *Војвођански простор у контексту европске историје*.

¹ На немачком језику је ово дело доживело три издања и сва три афирмативно пишу о српској борби за слободу: *Die serbische Revolution, Aus serbischen papieren und Mittheilungen von Lepold Ranke*, Hamburg 1829. За Ранкеовог живота изашла су још два издања ове књиге. Друго издање *Die Serbische Revolution, Aus serbischen papieren und Mittheilungen von Lepold Ranke, Zwete Ausgabe*, Berlin 1844, bei Dunder und Humboldt и треће издање са промењеним насловом и знатно проширеним садржајем: *Leopold von Ranke, Serbien und die Türkei*, Berlin 1879.

правно-политичког уобличавања власти, која треба да оличава дух народа и процес подизања културног нивоа нације тек ослобођене од турске власти. Ово је на крају свог дела лапидарно изразио реченицом: „Њива је узорана, сада је треба засејати”, а потом оптимистички закључује да се нада да ће његови следбеници – будући историчари о Србима моћи да забележе светле ствари (Ranke, 2019: 664-667). Ове Ранкеове реченице у којима је сагледао значај школства за државу биле су одраз стања духа интелектуалног света у читавој Европи са краја XVIII и прве половине XIX века. Срби са обе стране Саве и Дунава почели су се готово истовремено са процесом обнове државе укључивати у интелектуалне токове савремене Европе (Šulce, 2002: 5–6; Poroв, 2010 II: 121-134; Веšlin, 2015: 60–115).

Већ тада је било јасно да су школе имале посебан значај за напредак државе. У XVIII веку, када је дошло до драматичних промена у виђењу улоге човека у универзуму, школе су постале место тумачења новог погледа на свет и ослобађања од „мрака незнања” и сујеверја како су говорили просветитељи. После Француске буржоаске револуције оне ће широм Европе, па и на Балкану, припаднике будуће грађанске класе васпитавати у духу прокламованих слобода и припремити их за коначно ослобођење од стега које је у ранијим вековима наметнуло феудално друштво. Од половине XIX века, школство ће имати посебну улогу у изградњи, очувању и хомогенизацији нација.

Само неколико десетлећа касније у односу на западну Европу ове идеје захватиле су и просторе Балкана и Подунавља, где је, расејан у више држава, живео српски народ.² У српској средини развој школа и школства у XVIII веку одвијао се, несумњиво, под утицајем одјека поменутих идеја, али и низа особености српског народа и простора на којима је живео. Међу овим особеностима нарочито треба нагласити чињеницу да је српска култура у ранијим вековима носила јако обележје припадности византијском културном кругу, а да се од краја XVII века почела сусретати са средњоевропском културом и прихватати неке њене особености. Одбрана православне вере од

² На пример Мармонтелов *Велизар* преведен је на ондашњи српски језик 1776., а на самом крају XVIII века преведено је дело Данијела Дефоа *Чрезвичайна прикљученија Робинзона Кресе от Јорка*, које човеку буди наду да може сам на пустом острву уз помоћ неколико техничких изума победити природу. Такође, српској образованој елити била су доступна и бројна радо читана дела са сличним садржајем и порукама писана на немачком језику названа заједничким именом *Робинзонијаде*.

прозелитизма католичких кругова аустријске монархије такође је обликовала modele развоја школа код Срба. Посебну улогу Православне српске цркве у старању над развојем националних школа предодређивала је и чињеница да Срби у XVIII столећу нису имали државу. Геополитичка борба Хабзбуршке монархије и руске империје за превласт на просторима Балкана и Подунавља, која се и те како преливала и на поље културе (штавише, посматрано у дугој историјској вертикали, култура јој је била једно од главних попришта), такође је предодређивала развој школства код Срба у XVIII веку.

Подухват утемељења првих школа у Србији у првој половини XVIII над којим су бдели српски митрополити Мојсије Петровић и Вићентије Јовановић, у највећој мери се ослањао на довођење руских учитеља, чији задатак је био да српску омладину уведу у „Век учености”, али и да је „наоружају знањем” у борби против прозелитизма католичке цркве и притисака за прелазак на унију. Отуда су одабрани учитељи баш из једноверне Русије. Митрополит Мојсије Петровић, у том духу, октобра 1718. пише Петру Великом: „Буди други Мојсије и избави нас из Египта незнања... Не тражимо богатство, мимо помоћи у просвећивању и знању и наоружај наше душе да се одупремо непријатељима нашим...” (Грујић, 2013:176).³ Покушај подизања просвете као установе за одбрану православља и српског идентитета био је само одговор на низ поступака бечког двора и католичких кругова Хабзбуршке монархије с краја XVII и почетка XVIII века. Ови кругови су настојали да доследно спроведу политички аспект покрета противреформације, који се у претходном веку одигравао у читавој Средњој Европи, и смање број и утицај иноверних у Хабзбуршкој монархији (дакле не само православних већ и протестаната). Конкретан повод за овај позив Мојсија Петровића на долазак руских учитеља у Србију највероватније је било слање језуитске мисије у Београд 1718. године⁴, са задатком да

³ Ово писмо које је српски митрополит Мојсије Петровић упутио првом руском императору октобра 1718, као и оно које је нешто раније упутио тумачили су и њихове делове публиковали Захарија Орфелин, прота Димитрије Руварац као и руски слависта Платон Андрејевич Кулаковски. Комлетног га је приредио и дао коментаре Радослав Грујић у *Прилозима за културну историју српских школа у првој половини XVIII века*.

⁴ Аустријске власти сматрале су да у земљи коју су војнички заузели имају право на агресивно распрострањавање своје вере, придржавајући се начела које је прокламовано после Аугсбуршког верског мира 1555. *Cuius regio illius religio*.

„мисионари у славу Божју и за утеху и спасење душа”. Овој мисији су на располагање стављена велика новчана средства, а аустријске власти, које су управљале Србијом после 1718. године, добиле су налог из Беча да се „озбиљно и опрезно старају о унији православне цркве са католичком”. После повратка османске власти у Београд 1739. простори северно од Саве и Дунава остаће главно жариште српске просвете до почетка XIX века и почетка Српске револуције. Такве околности почеће да се мењају тек током Српске револуције, када у деценијама после Првог српског устанка тежиште српске културе полако буде почело да се враћа на просторе Кнежевине Србије.

У јеку борбе за обнову и изградњу аутономне државе, када је стваран чиновнички апарат и утемељивана просвета, у Кнежевини Србији је број образованих па и уопште писмених био изузетно мали. У таквим околностима дошло је до масовног прилива образованих Срба са простора северно од Саве и Дунава. Током неколико деценија они ће имати велики утицај на културни, јавни па и политички живот, па ће се јавити незадовољство „отачаствених синова”. Тада ће настати pejоративни назив *пречани*, за оне који су дошли „из прека” преко Саве и Дунава. Ове људе је на долазак у Србију покретала потрага за службом, нада да ће пре у својој држави доспети на више чиновничке положаје него што би им то успело у монархији Хабзбурга, али и нада да ће у оквирима какве-такве националне државе успети да потврде свој национални и људски идентитет. Овај осећај био је у складу са ондашњим стањем духа у Европи, који су озваничиле Француска револуција и револуције 1848. године. Међу њима, међу бројним другима мање познатима, налазимо и писца Сретењског устава и покретача првих новина у Србији Димитрије Давидовић, творца првог српског грађанског законика Јована Хацића. Према службеним подацима из 1836. године, од укупно 68 учитеља у Србији 51 био је пореклом из Хабзбуршке монархије. Међу њима су и сви први професори Лицеја.⁵ Такве прилике биле су и у медицини, међу инжењерима и архитектама, ликовним уметницима и другим слободним професијама (Ђурић, 2007: 35-37). Крајем 30-их година XIX века Срби из Јужне Угарске су се нашли на местима начелника министарстава, и готово увек је за некога од њих било резервисано место министра просвете и чиновника у Кнежевој канцеларији. Ову генерацију српских интелектуалаца задесила је таква судбина да су морали постати и државни чиновници, заправо носиоци

⁵ Лицеј је 1838. године отворен у Крагујевцу, а 1841. пресељен у Београд, из њега ће 1863. године израсти Велика Школа, а 1905. Београдски универзитет.

државне власти, јер у оно време политичара у данашњем смислу те речи није било. Учествовање у власти остаће усуд српских научника све до 1918. године. То ће значајно умањити њихов рад на научном и културном пољу (Ђурић, 2014: 227-228).

Карактеристични представници Срба са простора северно од Саве и Дунава који су дали велики допринос изградњи високог школства у Србији и који се сигурно могу сматрати утемељивачима природних наука у Србији су Атанасије Николић и Вук Маринковић. Они нису били научници светског гласа, као Миланковић и Пупин, нити велики истраживачи у својим дисциплинама као рецимо Тесла. Штавише први је по образовању био инжењер, а други лекар. Међутим, захваљујући великој енергији и љубави према науци, али и патриотизму, они су постали пионири модерне науке и носиоци високог образовања у Србији. Формирали су прве катедре својих наука у Србији и написали прве уџбенике за њих.⁶

Атанасије Николић рођен је у Бачком Брестовцу 1803. године, у сиромашној трговачкој породици. Школовање је започео у Сомбору, потом је гимназију учио у Сремским Карловцима, Новом Саду и Ђуру (ASANU

⁶ *Начела физике*, за своје ученике, а и за самоуке, написао Вук Маринковић Медицине доктор, у Лицеуму Княжества Србског Физике Профессор, друштва Србске словесности р. члан. Прегледано и одобрено од школке Коммиссије. Прва пола *О мерљивимъ и немерљивимъ вештествима* VI. литограф. таблица. У Београду 1851. При правителственој књигопечатњи Княжества Србског, 8+515 стр. 8°; *Начела физике*, за своје ученике, а и за самоуке, написао Вук Маринковић Медицине доктор, у Лицеуму Княжества Србског Физике Профессор, друштва Србске словесности р. члан. Прегледано и одобрено од школке Коммиссије. Друга пола *О Естественимъ појавима у великомъ*. У Београду 1851. При правителственој књигопечатњи Княжества Србског, 286+3 стр. 8°; Превод са француског језика: *Естествена Повѣстница, за младежъ србску*, написао Вук Маринковић Медицине доктор, у Лицеуму Княжества Србског Физике Профессор, друштва Србске словесности р. члан. Прегледано и одобрено школскомъ Коммиссиомъ. У Београду 1851. При правителственој књигопечатњи Княжества Србског, 1+557 стр. 8°. Друго издање са Маринковићевим допунама објављено је 1855. године, а треће 1861; *Атласъ узъ Естствену Повѣстницу*, Др. Вука Маринковића, 12 таблица са 251 фигуромъ. У Београду при Типографији Княжества Србског, 1852. 8°. Друго издање 1855.; Превод са немачког: Д^{ра} Франца Мочника Ц. КР. Школ Совѣтника, *Геометрија*, за више школе Княжества Србије, Преведена по препоруци школске комисије, са 344 у тексту печатане фигуре, у Београду, при правителственој Књигопечатњи 1857.

БЕОГРАД 7380/32). Артиљеријско-техничку школу похађао је у Бечу, а инжењерске испите накнадно положио у Пешти. Увек као благодетанац или нечији стипендиста, искусио је и савладао све муке и понижења које пред човека ставља сиромаштво. Једно време се издржавао као професор приватне школе цртања у Новом Саду, па као хонорарни геометар бачке вармеђе. Потом накратко служи на имању грофа Петра Чарнојевића код Арада. Када се напоскон скрасио, добио уносан посао земљомера на имању грофа Шенбронна и квартир од седама соба, стигао му је позив из Србије да се прихвати посла професора тек отвореног Лицеја у Крагујевцу. У Србију је са породицом прешао 1839. године. На Лицеју (из кога ће израсти београдски универзитет) именован је за професора Математике, Земљомерија и Художественог начертанија. Одмах је написао уџбенике за своје предмете *Алгебру* (1839)⁷ и *Елементарну геометрију* (1841).⁸ То су били први високошколски уџбеници ових предмета у Србији. Истовремено је постављен и за првог ректора Лицеја. Испоставило се да његов посао није био да предаје као професор и управља школом као ректор, већ заправо да створи прву високошколску установу у Србији. Николић је готово све послове радио сам, од набавке најтривијалнијег прибора, опремања кабинета, па до саме израде печата за Лицеј. Он је био један од оних учених Срба чијом заслугом је Свети Сава одређен за школског патрона. Он је организовао прву школску Светосавску прославу у Србији, што је било синхронизовано са почетком прослављања Светог Саве у Матици српској 1839. године. Ондашње правитељство, видећи овако ревностан рад и напредак установе на чијем је челу, наградило га је и похвалило више пута. Међутим та наклоност власти, а посебно Илије Гарашанина, убрзо ће га одвојити од професорског рада. По преласку Лицеја из Крагујевца у Београд, Николић ће бити постављен за начелника у Министарству унутрашњих дела (које је тада обједињавало државну управу, војску, здравство и привреду). Служба у државној управи, касније бављење политиком, биће позвање, али и усуд српских научника све до 1918. године. Њихов допринос на овом пољу биће велики, али једнако тако осетиће се и губитак њихове енергије на научном и просветном пољу. Прелазак у државну управу одвојио је Николића

⁷ *Алгебра устројена за употребленије слушатеља философије у Лицејуму Књажества Србије*, У Београду 1839, при правителственој књгопечатњи Књаж. Србскогъ.

⁸ *Елементарна геометрија устројена за употребленије слушатеља философије у Лицејуму Књажества Србије*, У Београду 1841, при правителственој књгопечатњи Књаж. Србскогъ.

од професуре, али га није одвојио од просветног рада. Заједно са Стеријом Поповићем утемелио је 1841. године Друштво српске словесности. Учествовао је и у дефинисању његових задатака као установе која треба да шири науку код Срба, али и да терминолошки обогати српски језик како би се на њему могле предавати фундаменталне и техничке науке. По оснивању Српског ученог друштва, наследника Друштва српске словесности, Николић ће постати његов почасни члан (Nikolić, 2002: 67-69).

Упоредо са радом у државној управи Николић је основао прву инжењерску школу у Србији, која је радила од 1846. до 1849. године, покренуо је и рад прве Недељне школе у Србији у којој би се општим знањима поучавали шегрти и слуге, међутим ни она није била дугог века. Готово 20 година Николић је покушавао да унапреди пољопривреду у Србији. Од 1841. године својеволјно и бесплатно, како је записао, држао је јавна предавања из пољске економије. Написао је прве пољопривредне поучнике у Србији (*Земљоделско газдинство, Ратарство, Винодјелство, Воћарство и шумарство, Скотогајство*), покренуо је чак и лист за пољопривреднике *Чича Срећков лист*.⁹ Током 1852. године ишао је на студијско путовање по Немачкој, Швајцарској, Угарској и Чешкој, за време кога је проучавао тамошњу пољопривреду и пољопривредне школе. По повратку оснива у Топчидеру пољопривредну школу и огледну економију. Вршио је прва укрштања страних раса стоке са домаћим. Међутим, ни ово његово предузеће није било дугог века. После Светоандрејске скупштине, када Николић буде у политичкој немилости, биће укинут и овај завод, под изговором да се у њему престрого поступа са ученицима. Иначе, занимљиво је да Србија као аграрна земља у 19. веку ни после безброј покушаја није успела да оствари континуитет у унапређењу пољопривреде. Бар десет пута су осниване школе и огледна добра, доношени закони о окружним расадницима и имањима која треба да негују расе и сорте, али ови покушаји би увек пропадали (Jovanović, 1988:226).¹⁰

⁹ Који је покренут и уређиван по узору на *Сиротог Ричарда* Бенцамина Френклина.

¹⁰ Судаћи на основу онога што је записао у својим *Успоменама* о Николићевом неуморном раду на развоју пољопривреде, његов ученик Владимир Јовановић је имао веома неповољно мишљење. Ту се код Јовановића, као и код других припадника његове генерације, могао уочити негативан однос према Николићевим политичким ставовима.

Николићев ренесансни дух дошао је до изражаја и у уметности. Издавао је народне календаре. Објавио је две књиге српских народних приповедака.

Само оно што је урадио у историји српског позоришта било би довољно да га учини значајним делатником националне културе. Прве аматерске представе организовао је још у Новом Саду од 1825. до 1828. године. Основао је прво позориште у Београду, чувени Театар на Ђумруку 1841, а потом и Позориште код Јелена 1847. године. Поред тога, написао је више позоришних комада, углавном са тематиком из српске историје и по мотивима српских народних песама (*Женидба цара Душана, Зиданье Раванице, Зиданье Скадра на Бојани, Краљевић Марко и Вучо ђенерал, Смрт књаза Михаила Обреновића*). У већини ових комада је и глумио (Ковачек, 1991: 220-249; Šumarević, 1939: 133-134, 258, 264).

Готово је невероватно да је човек који је урадио све поменуто, иста личност која је написала правилник за полицијске службенике, израдила нацрт парцела на Врачару, руководила изградњом првог насутог друма у Србији од Пожаревца до Свилајнца, саградила апсану у Топчидеру и бавила се ливењем првих топова у Србији. Николић је имао велику улогу у организацији преласка добровољаца из Србије у Војводину 1848. године. После Светоандрејске скупштине за кратко је прогнан из Србије, али се враћа 1861. године, када му је додељена државна пензија. Тада ће почети једно ново раздобље његовог живота у коме је као повереник Илије Гарашанина био секретар тајног Средињег одбора за националну пропаганду, која је управо у то време (време кнеза Михаила) била на врхунцу. О огромном поверењу које је уживао сведочи и чињеница да је он био једини човек у српској управи који је имао све шифре и псеудониме националних радника и агената чувене Гарашанинове мреже (Vojvodić, 1994: 263–294).

Николић је умро у Београду 1882. године у осамдесетој години живота.

Николићев рад, иако везан за другу половину XIX века, има сва обележја просветитељства. Сви његови текстови зраче оптимизмом и вером у човека, тако карактеристичним за овај духовни покрет. Он дубоко верује да човек може својим радом изменити судбину и да бољитак друштва зависи од ширења знања. По начину живота, делатностима којима се бавио, али и по стилу његових мемоара, Николић неодољиво подсећа на Бенцамина Френклина. Обојица су били сиромашног порекла и школовали се једино

због своје жеље за знањем. Обојица су имали склоности ка природним наукама, бавили се изградњом и пројектовањем путева, унапређењем пошта, оснивали учена друштва, тражили начине да унапреде пољопривреду, како би поспешили народно благостање, у политици ишли у дипломатске мисије и градили установе својих отаџбина. Ако би се могло рећи да су ове сличности и случајне, никако се не може рећи да је Николићево покретање поучног часописа за сељаке *Чича Срећков лист* било без узора на Френклина чији је часопис *Доброчиња Ричард* (или *Сироти Ричард*) својом поучношћу стекао светску славу. Чак је и најпознатији новинар Француске револуције Камиж Демулен својим *Чича Дишеном* копирао Френклина. Ако би се могло рећи да је Николићев просветитељски дух мало и закаснио у времену, са сигурношћу можемо рећи да је био на правом месту. Јер Србији, у коју је он стигао у лето 1839. године, били су преко потребни људи који би утемељили образовање и науку и изградили установе модерне државе.

Други карактеристични делатник на пољу просвете у Србији, пореклом са простора северно од Саве и Дунава био је Вук Маринковић, лекар из Новог Сада који ће постати професор и писац првог уџбеника Физике у Србији. Он ни издалека није био тако разноврстан стваралац као Николић, али је својим радом обележио читаву деценију постојања Лицеја (AS-MPs 1849, III, 227; 1849, V, 396, ukaz br. VNO 919; Đurković, 1956:119).

Маринковић је рођен у Новом Саду 1808. године у знаменитој породици, чији је родоначелник био Поп-Коста Маринковић, Вуков отац. Поп-Коста, познати писац катихета и егзоратор Новосадске гимназије, свакако не би био поменут у овом тексту да није учествовао у једном просветитељском подухвату српске омладине са почетка XIX века. Наиме, он је био један од српских ђака учених у Пешти, који су као по договору превели готово сва поучна дела Јохана Хајнриха Кампеа, славног немачког просветитеља и педагога. Занимљиво је да је Поп-Костин превод Кампеовог *Откровенија Америке* објављен 1809. године, када је Вук напунио прву годину живота. Тешко да би се могао наћи бољи пример за илустрацију првих утицаја на будућег српског научника. Сигурно је да је Вук Маринковић још у најранијој младости читао сва преведена Кампеова дела и да су она усмерила његов даљи развој.

Вук Маринковић је школовање започео у Новом Саду, наставио у Јегри, где је завршио више разреде гимназије (Филозофију, како се то онда говорило). Медицину је студирао у Пешти и Бечу, где је докторирао 1830. са

дисертацијом *О епилепсији*. Потом је живео у Новом Саду, бавећи се лекарском праксом. У Србију прелази 1849. после разарања Новог Сада. Од 1849. до преране смрти 1859. предавао је Физику на Лицеју. У његово време Лицеј је већ функционисао по устаљеном реду, и он се није као Атанасије Николић, сусретао са најтривијалнијим проблемима са почетка рада те установе. Штавише када је Маринковић стигао, већ је постојала катедра за физику. Међутим, он је био тај који је наставу подигао на прави факултетски ниво и тај који је написао прве уџбенике физике. Његови уџбеници двотомна *Начела Физике*, *Јестаствена повестница* и *Атлас уз Јестаствену повестницу* прештамповани су и награђивани више пута. Овим уџбеницима он удара темеље подели природних наука код Срба и уводи терминологију која се у највећој мери одржала до данас. У више наврата је и сам Ђура Даничић хвалио Маринковићеве преводе страних техничких термина и ковање нових речи, које су биле у духу српског језика, а притом и прецизно означавале техничке појмове. Поред уџбеника, Маринковић је наставу физике унапредио и стварањем кабинета, који је од 1849. обогаћивао новим савременим училима. У Архиву Србије чува се његова преписка са просветним властима, из које се види да борба за набавку учила и средстава за рад ни онда није била ништа једноставнија него данас.

Маринковић је у три наврата био и ректор Лицеја (1851-1852, 1856-1857. и 1858-1859). На основу грађе министарства просвете, види се да су његова ревност и рад били веома цењени од стране просветних власти (Ђурић, 2007:35-50).

Био је члан Друштва српске словесности и један од најцењенијих професора Лицеја.

Ваља напоменути да је као деветнаестогодишњак превео неколико певања *Енеиде*. Ти преводи су у наставцима објављивани у Летопису Матице Српске.

Маринковићев предани рад на подизању српске науке и просвете прекинула је прерана смрт 1859. године.

Убрзо после генерације, којој су припадали Николић и Маринковић, у Србију су почели стизати "отачаствени" синови који су се школовали на најпрестижнијим европским универзитетима. То су биле тзв. „Паризлије”, како су их називали савременици. Они су због своје боље школске спреме, познанстава са идеолозима нових европских покрета и наводне модерности олако презрели рад људи попут Николића и Маринковића. Називали су их режимлијама и паланачким професорима. Међутим, превидели су колико је

требало енергије, љубави према науци и патриотизма, да би се у ондашњој неписменој Србији предавала било кава наука и започео просветни рад.

Овакав став наследника најстарије генерације професора у Србији, својеврсно научно оцеубиство, у највећој мери ће под утиском бујице погрда и презира у ондашњој штампи и публицистици преузети и историографија.

На монументалност Карађорђевог подухвата и целе српске револуције и Србима и Европљанима указао је Леополд Ранке. Ради историјске правде, наша историографија је дужна да реконструише и прикаже, такође монументално дело стварања из ничега, српских високошколских установа. Тада ће се на рад људи као што су били Николић и Маринковић гледати у сасвим другачијем светлу.

Dorđe Đurić

THE INFLUENCE OF SERBS FROM THE SOUTHERN HUNGARY ON THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN SERBIA IN THE 19TH CENTURY – TWO CHARACTERISTIC EXAMPLES

Summary

During the second half of the 18th and the first half of the 19th century, the development of education in Serbian communities in the Balkans and in Southeastern Europe was influenced by modern ideas. These ideas came among Serbs with only a few decades of delay. As with other peoples in the Balkans, Serbs also had their own characteristics. One of them was that the geopolitical influence of the great powers of Russia and Austria intersected in this area. These countries intended, through culture and education, to bind the educated elite of Serbs to themselves and thus pursue their interests. Also, the Serbian Orthodox Church, which was the carrier of education for Serbs in the 18th century, fought to protect itself, with the help of Orthodox Russia, from the influence of the Catholic Church. Typical representatives of Serbs from the area north of the Sava and Danube, who have made a great contribution to establishing higher education in Serbia and who can certainly be considered to be the founders of studying natural sciences in Serbia, are Atanasije Nikolić and Vuk Marinković. The first, was an engineer by education and the second was a doctor. However, due to great energy, love for science and patriotism, they have become the pioneers of modern science and higher education in Serbia. They formed the first departments of their sciences in Serbia and wrote the first textbooks for them.

Atanasije Nikolić was born in the vicinity of Sombor in 1803. He came to Serbia in 1839. At Lyceum (from which the Belgrade University would be established later) he was appointed Professor of Mathematics and Art Drawing. He immediately wrote textbooks for his

subjects Algebra (1839) and Elementary Geometry (1841). These were the first higher education textbooks on these subjects in Serbia. At the same time he was appointed as the first Rector of Lyceum. Nikolić founded the first engineering school in Serbia, which worked from 1846-1849. Another distinguished employee in the field of education in Serbia, originally from the area north of the Sava and Danube was Vuk Marinković. He was a doctor from Novi Sad who would become a professor and writer of the first textbook on physics in Serbia. He improved his teaching at the Lyceum in Belgrade to the university level and wrote the first physics textbooks. His two-volume textbooks Principles of Physics, Natural History, and Atlas with Natural History have been reprinted and awarded multiple times. With these textbooks, he created the foundation for the division of natural sciences among Serbs and introduced the terminology that has persisted to this day.

Keywords: history of higher education among Serbs, history of natural sciences among Serbs, Enlightenment, Lyceum, High school, University, proselytizing, Vuk Marinković, Atanasije Nikolić

IZVORI I LITERATURA

- Arhiv Srbije, Ministarstvo prosvete (AS-MPs), 1849, III, 227; 1849, V, 396, ukaz br. VNO 919. Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti (ASANU Beograd) 7380/32
- Bešlin, B. (2015). *Evropski uticaji na srpski liberalizam u XIX veku*. Novi Sad: Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića. (ćirilica)
- Đurić, Đ. (2007). *Vuk Marinković, biografija i naučni rad utemeljivača fizike kao moderne nauke u Srbiji*. Novi Sad: Filozofski fakultet. (ćirilica)
- Đurić, Đ. (2014). *Srpski intelektualac u politici, politička biografija Jovana Žujovića*. Beograd: Službeni glasnik. (ćirilica)
- Đurković, O. (1956). Vuk Marinković, profesor fizike na Liceumu. *Hemiski pregled*. 7, 119-138.
- Grujić, R. (2013). *Srpske škole 1718-1739*. Novi Sad: Matica srpska. (ćirilica)
- Jovanović, V. (1988). *Uspomene*. Beograd: BIGZ. (ćirilica)
- Kovaček, B. (1991). Teatar Atanasija Nikolića. U: Kovaček, B. *Talija i klio: iz istorije srpskog pozorišta i drame* (1991). Novi Sad: Matica srpska. (ćirilica)
- Popov, Č. (2010). *Građanska Evropa*. Beograd: Zavod za udžbenike. (ćirilica)
- Ranke, L. (2019). *Srbija i Turska u devetnaestom veku*. Novi Sad: Akademska knjiga. (ćirilica)
- Sarić, M. (prir.), Petrović, A. (prir.) (2002). *Biografija Atanasija Nikolića, verno svojom rukom napisana*. Beograd: Srpsko društvo za istoriju nauke. (ćirilica)

Šulce, H. (2002). *Država i nacija u evropskoj istoriji*. Beograd: Filip Višnjić.

Šumarević, S. (1939). *Pozorište kod Srba*. Beograd: Zadruga profesorskog društva.
(ćirilica)

Vojvodić, V. (1994). *Život i rad Atanasija Nikolića*. Beograd: Prosveta. (ćirilica)